

LUSTGÅRDEN 2014

Bland rododendron, storkar och herrgårdsparkar i Estland.

Sten Ridderlöf

I mitten av juni reste en samling medlemmar i föreningen till Tallinn i Estland.

Färdledare var Daniel Daggfeldt och Sten Ridderlöf.

Slottsbesök

Efter ankomsten styrdes kossan mot Lahemaa nationalpark som ligger vid kanten av Finska viken. Detta kustområde, som är känt för sin vackra, variationsrika natur, utsågs en gång i tiden till Sovjets första nationalpark. Fyra halvöar sticker ut i Finska viken. Stora skogsområden har bevarats genom de militära avspärningar som fanns då Estland var en del av Sovjetunionen.

I Lahemaa finns fyra större

gårdar med imponerande huvudbyggnader av vilka Palmse, Sagadi och Vihula är restaurerade.

Palmse

Denna herrgård har 500-åriga anor. Den nuvarande barockbyggnaden anses vara Estlands vackraste. Arkitekturen initierades av Jacob Staël von Holstein i slutet av 1600-talet för familjen von der Pahlen vars släkt verkat där i över 200 år. På 1920-talet förstatligades egendomen.

Palmse var den första herrgården, som efter självständigheten, restaurerades med parker, trädgård och historiska byggnader.

Redan vid parkerings-

platsen gladdes vi åt ett storkpar som byggt ett meterhögt bo på en skorsten. Detta är sannolikt världens nordligaste reguljära häckningsplats för vit stork *Ciconia ciconia*.

Godsets trädgårdsmästare berättade om anläggningen, dess byggnader, park och vattenområden. Corpsde-logiet från år 1720, ombyggt på 1780-talet, är omgivet av ett 20-tal byggnader och centrum i egendomen. Husen, liksom den franska trädgården, vetter mot naturliga vattendrag av högt ornamentalt värde. Låga ligusterhäckar och åldriga lindalléer förbyts vid promenaden runt sjön mot förvuxna träd, somliga planterade andra vilda. Allt

Palmsets huvudbyggnad, där familjen von der Pahlen residerade fram till dess att egendomen förstatligades på 1920-talet.

Palmse ligger vackert vid ett vattendrag med ett antal byggnader i direkt anslutning till vattnet som detta ekotempel. Huvudbyggnaden ses i bakgrunden.

skapar en stillsam miljö som förbinder den genuina omgivande naturen med den formella parken. Ett vackert kulturlandskap där vattnet med bryggor och sidobyggnader betyder mycket för upplevelsen.

Sagadi

Sagadi herrgård blev vårt nästa besöksmål. Dess historia påminner om Palmsees. Här har flera släkter av den baltiska adeln verkat. Längst, drygt 230 år, har ätten von Fock innehaft egendomen.

Från den svenske generallöjtnanten Gideon von Fock år 1687 till den siste Ernst von Fock år 1919 då egendomen förstatligades.

Huvudbyggnaden i rokokostil uppfördes runt år 1750 men vid restaureringen på 1790-talet utformades den i en elegant, tidig klassicistisk stil. Anläggningen är unik för sin enhetlighet.

I slutet av sovjeteran rustades huvudbyggnaden men med bristfälligt material, övriga enheter ägnades föga

Växthuset på Sagadi innehåller färggranna soffor och en hel arsenal lerkrukor i olika storlek.

Upphöjda rabatter gör att växterna frodas på Sagadi.

uppmärksamhet. Idag sköts Sagadi som statens skogsförvaltningscentrum med herrgårds- och skogsmuseum, naturskola, hotell och restaurang.

När vi trädde in genom de tornförsedda grindstugorna bländades vi av de vittrappade låga flygelbyggnaderna med höga röda tegeltak. Tillsammans med den gammalrosa huvudbyggnaden utmärks den vidsträckta gårdsplanen av en sydlig atmosfär i sin ljusa elegans.

Även grönområdena har fått ett välbehövligt lyft, särskilt på sjösidan. Flerhundraåriga ekar, lindar och askar i den engelska parken med reminiscenser från den forna barockparken förenas med unga

tuktade tujor i strikta rader. Hundratals fruktträd av olika sorter har planterats. Strax väster om gården anlades på 1980-talet ett fem hektar stort arboretum med exotiska buskar och träd. Då formades också ett litet växthus med spännande innehåll.

Japanska trädgården i Kadriorgparken

År 2011 fick Kadriorgparken ett fint tillskott i form av en japansk trädgård. Den utformades av den välkände landskapsarkitekten Masao Sone från Kyoto i Japan.

I nordöstra hörnet av trädgården är landskapet naturligt med höga träd och stora stenar vilket lämpar sig väl för en

japansk park. Under tidig vår blommar körsbärsträd och rododendron, iris samt azaleor och på sommaren prunkar nordostasiatiska lönnar. På hösten domineras växtligheten av bladverk i rött, gult och orange i kontrast till mörka idegranar och japanska tallars blågröna barr. Stenar spelar här en viktig roll. Det sägs att Masao Sone inspirerats av kullersternarna i Tallinns gamla stad och dessas inflytande syns tydligt i trädgården. Det dominerade elementet är dock vattenspeglarna. Allt från vindlande bäckar med broar eller trampstenar till vidsträckta dammytor med stora stenblock och grovt grusande vikar.

Hittills har cirka 1200

En japansk trädgård ska innehålla sten, vatten, små broar och trampstenar. Denna fyller alla krav och är dessutom en oas i storstaden där lugn råder och tankar tillåts tumla runt i huvudet.

träd, 900 buskar och nära 100 000 perenner planterats. Trädgården ska vara färdig 2015 då även ett klassiskt tehus ska smyga sig ut i vattenbrynet. Trots närhet till trafikleder är stillheten påtaglig liksom det genomgående estetiska handlaget i varje detalj. Det är lätt att förstå att denna trädgård är mycket uppskattad.

Dagö

Resan mot färjeterminalen till Dagö/Hiiumaa gick på en slingrande väg genom små byar och ett ålderdomligt åker- och skogslandskap. Färjan tog oss till Dagö där vi möttes av vår guide, landskapsarkitekten Kristiina Hellström.

Hon lotsade oss till godset Suuremõisa, vägen dit går genom en lång ekallé, helt olik den mörka barrskog som följt oss på fastlandet.

Suuremõisa/Grossenhof Kristiina Hellström är utbildad på Alnarp. Hon har nyligen genomfört en historisk undersökning av parkens renoveringsprojekt och skötselplan.¹ Vi kunde inte få en mer initierad guidning.

Det är osäkert när godset grundades. Men år 1563 hamnade Dagö under svenska kronan och öns utskiftades till svensk aristokrati. På 1620-talet köpte Jakob Pontusson de la Gardie ön tillsammans med Haapsalu slott, stad

& län på fastlandet. Jakobs son ärvde Grossenhof, som det då hette, men miste det vid reduktionen år 1691. Från godsets räkenskaper vet man att det på 1630-talet fanns en köksträdgård där kål, gurka, rova, lök och persilja odlades. Några årtionden senare finns det dokumenterat att en fruktträdgård på ca 270 x 100 m fanns. Där odlades "wijbärs och Barbaritz buskar" samt "unga och gamla äppleträ 147 st, kirschbär 55 st, plommon trädh 6 st". Denna trädgård, omgiven av ett skyddande plank, överlevde det stora nordiska kriget och efterföljande decennier som statsägt gods i tsarrysland.

Ekallén, *Quercus Robur*, på Suuremõisa är imponerande. Den leder fram till huvudbyggnaden som uppfördes på 1770-talet.

År 1755 fick grevinnan Ebba Margaretha Stenbock, sondotter till de la Gardie, tillbaka godset. Hon genomförde en stor nybyggnation influerad av flera slott i Södermanland bl. a. Björksund och Tullgarn. Husen stod färdiga år 1772, sedan dess har inga större ändringar skett. Hon inrättade även en park med lövträd. De är nu omkring 180-200 år gamla och av ansevärda dimensioner. En alm har omkretsen 3,5 m.

Den tyska adelsläkten Ungern-Sternberg köpte

godset när grevinnans söner hamnade i ekonomiskt trångmål. Runt år 1830 anlades en landskapspark med lövträd och exoter som silver- och svartpoppel, hästkastanj samt syren, schersmin och fläder. I slutet på 1800-talet berikades trädsmalningen med barrträd som flera lärkarter, diverse ädelgranar, exotiska granar samt cembra- och weymouthtallar. En ovanlighet i Estland är en grupp med 110-åriga sitkagranar som växer här. Största omkretsen är upp-

mätt till 320 cm och höjden till 36,5 m.

Med denna information i bagaget vandrade gruppen runt bland godsets historiska delar. Det mesta kunde med lätthet observeras medan annat var mindre påtagligt och hade inte kunnat förstås utan Kristiina Hellströms medverkan. Vi gick även en kort husesyn i huvudbyggnaden innan vi lämnade Suuremõisa utmed en nära fem kilometer lång klippallé.

I rododendronskogen
Kaarel Voitk, sedan länge medlem i föreningen, lotsade oss till byn Öngu på öns västkust för ett efterlängtat besök i hans och hustrun Malles egenhändigt planterade rododendronskog. Platsen är en del av Malle Voitks fars föräldrahem, vilket i generationer tillhört familjen, men som de tvangs lämna år 1944 för ett liv i Tyresö, Stockholm. Efter Estlands frigörelse år 1991 fick släkten tillbaka gården. Redan sommaren år 1993, överfördes en första låda rododendron från trädgården på Tyresö till Malle och Kaarel Voitks mark på Ösel. De följande

åren har bilen och släpvagnen fyllts med mängder av rododendron som planterats på gården som fått namnet "Malles".

Under gemytlig samvaro berättade Malle Voitk om gården² och Kaarel Voitk redogjorde för sina erfarenheter av rododendronplantering i nästan ren sand. Han betonade särskilt mykorrhizans betydelse för växternas utveckling och välbefinnande i den magra jorden. Genom att fina svamptrådar tränger in i rötterna hjälper svampen växten att ta upp vatten samt närsalter och får i sin tur organiska föreningar från växten. Svam-

pen kan också ge växten antibiotika som försvarar den mot parasiter. Efter en intressant diskussion följde vi Kaarel Voitk runt i trädgården. Under ett paraply av 100-åriga tallar finns ett hav av manshöga rododendron planterade världsdelsvis. Även om huvudblomningen avslutats övervåldigades vi av blomprakten. Förutom många ovanliga arter frapperades vi av alla de egna hybrider Kaarel Voitk under årens lopp framställt varav flera borde komma ut på marknaden. En som ligger nära hans hjärta är den snart registrerade kultivaren *Rhododendron 'Malle'*. Bus-

ken har ett kraftigt grenverk, är väldoftande och når cirka fyra meter i både höjd och bredd. Den är nu 25 år. Föräldrarna är de båda rosa, senblommande kultivarerna *R. 'Cadis'* och *R. 'Janet Blair'*.

Deltagarna fick därefter, för en närmast symbolisk summa, köpa plantor av det överskott av hybrider och rena arter som framställts trädgården. Nästan ingen kunde motstå denna frestelse.

Plantor till salu

Det finns många trädgårdsentusiaster som talar om en estnisk plantskola, Nurga Puukool, med ett brett sortiment av träd och buskar till rimliga priser. En plantskola vi besökte.

Intill plantskolan har ägaren ett välskött arboretum.

Anläggningen ligger drygt halvvägs från Tallinn till Haapsalu. Vi var dagens första kunder. En snabb blick över plantskolan inger förtroende och tyder på ordning och reda. Efter noggrant inventerande köpte jag två sydbo-

kar (*Nothofagus antarctica*), en nordamerikansk lärk och en aprikos framodlad i Lettland. Medlemmarna i gruppen var intresserade kunder, där bland annat hemlockar stod högt i kurs. Omdömena om arboretet är att planteringarna är spännande och intressanta.

Botaniska trädgården

Därefter styrdes kosan mot stadens tv-torn. Från översta våningen är utsikten vidunderlig. Närmast tornets fötter ligger den botaniska trädgården med gräns mot Pirita-ån, hamnarna och gamla staden samt Östersjöns vida vatten. Åt andra håll ses barrskog, tråkig förortsbebyggelse och vägar i mängd.

Med raska steg marscherade gruppen mot botaniska trädgårdens stora växthus. Utanför väntade en gammal bekant – botanisten Urmas Laansoo. Han är en botanisk allvetare och eftertraktad guide i trädgården samt

författare av flera böcker om olika växtsläkten.

Då tiden var begränsad rivstartade vår guide. Men vi hann inte många meter förrän ögonen föll på en raritet, nämligen den nära en meter höga busken *Caragana jubata*. Denna ärtväxtart har tidig vår vita eller vitrosa blommor men var nu överblommad. Däremot visade den prov på stickighet i linje med andra karaganer.

Urmas Laansoo visade oss sedan, i rask takt, kvarter för kvarter och nämnde särskilt intressanta arter och sorter. Numera har trädgården satsat på en magnoliasamling. Andra planteringar i grupp var trädgårdar för lianer, askar, lönnar, try och iris. Bland

Kaarel Voitk visar en ny kultivar som fått namnet *Rhododendron 'Malle'*.

Rhododendron yuefengense i full blomning hos Kaarel Voitk på Dagö.

Skogslönn, *Acer platanoides* L. 'Paldiski'.
Denna exceptionellt smalbladiga lönn har en säregen form på bladen. Först funnen vid Paldiski 40 km väst om Tallin i Estland. På resan till Estland såg vi den i Tallins botaniska trädgård. Herbariearket t.h. förvaras i Bergianka trädgårdens Trädgårsherbarium.

Två svarta svanar
simmade runt
paviljongen
i svansjön i
Kadrioriparken.
Paviljongen
är omgiven av
tuktade lönnar.

Nedan ses
Lianträdgården i
Tallinns botaniska
trädgård, i
bakgrunden det
stora växthuset
där flera höga
tropiska träd är
planterade.

paviljongen är oåtkomlig
då den är byggd på en
rund stensatt ö omgiven
av tuktade lindar. I fonden
simmade två svarta svanar,
en art som härstammar
från Australien. Denna
pastorala scen fick bilda
avslutning på en innehåll-
rik kortvecka i mitten på
juni.

några minnesträd fanns
nyheter för oss bl.a. skogs-
lönnen *Acer platanoides* L
'Paldiski'.

Kadrioriparken
Tiden räckte inte för att

bese denna monumentala
anläggning. Vi promene-
rade därför runt den sym-
metriska Svansjön med sin
eleganta paviljong som är
en av de mest populära
platserna i parken. Själva

Källor

¹ Hellström, K., 2014, Suuremõis-
aparken. Historisk undersökning
av parkens renoveringsprojekt
och skötselplan, (sammanfatt-
ning på svenska till S. Ridderlöf,
2 sid.).

² Voitk (f. Hanslep), M., 2014, Om
gården Juhani i Öngu by på Dagö
(Hiiumaa), (Krönika 1999 med
tillägg juni 2014, 8 sid.).